



УДК 373.3(438)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3\(216\)-40-43](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-3(216)-40-43)



ІВАНЮК ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,

кандидатка педагогічних наук, старша дослідниця, старша наукова співробітниця, Інститут цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України, Україна; консультантка з питань освіти українських дітей-біженців, Варшавський Центр освітніх і соціальних інновацій, Польща

Iryna Ivaniuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Institute of Digitalization of Education the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine; a consultant on education of Ukrainian refugee children, Warsaw Center for Educational and Social Innovation, Poland

E-mail: irinaivanyuk72@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2381-785X>

СТВОРЕННЯ ОСВІТНІХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ У ВАРШАВІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ВИКЛИКИ

А Представлено результати огляду освітніх можливостей для українських дітей-біженців, створених органами місцевого самоврядування у місті Варшава, як приклад успішної зарубіжної практики. Зазначено, що діти мали можливість продовжити навчання в двох системах освіти. Проводяться позашкільні заходи для інтеграції українських дітей у місцеве освітнє середовище, надається психосоціальна підтримка рідною мовою для збереження ментального здоров'я українських дітей-біженців та їхніх батьків. Для створення безпечного освітнього середовища для українських дітей, працевлаштовані в освітні заклади українські асистенти вчителів та полікультурні асистенти. Визначено основні виклики: багато учнів перебувають поза межами шкільної системи, відсутність рівних можливостей учнів щодо складання іспитів, нестача педагогічних кадрів.

Ключові слова: освіта під час війни; освіта дітей-біженців; психосоціальна підтримка; зарубіжний досвід

CREATING EDUCATIONAL OPPORTUNITIES FOR UKRAINIAN CHILDREN IN WARSAW DURING THE WAR: CURRENT STATE AND CHALLENGES

С This article focuses on the relevance of gaming technologies within the context of inclusive education, based on the principles of equality, accessibility, and quality of educational services. It identifies the necessity for educational systems to consider the diversity and individuality of students to meet the demands of modern civil society.

In today's world, inclusive education is an integral part of forming an open, democratic society, ensuring equal access to education for all children, regardless of their limitations.

Special attention is given to creating conditions for the effective integration of this category of students into the educational process and preparing teachers to work in an inclusive environment. By analyzing previous studies and highlighting unresolved issues, further directions for research are proposed, including the development of new gaming technologies adapted to the needs of children with special needs. This emphasizes the potential of gaming technologies to meet individual educational needs and promote inclusion, ensuring equal access to quality education for all students.

Examples of educational and tabletop games are suggested to promote the development of cognitive, social, and motor skills in students with special educational needs.

Keywords: education during the war; education of children-refugees; psychosocial support; foreign experience

Вступ. Під час повномасштабного вторгнення понад 6 мільйонів українців, переважно жінки та діти, виїхали за кордон. За даними УВКБ ООН, кількість українських біженців у Європі на кінець 2023 року оцінювали в 5,954 млн, а загалом у світі – у 6,357 млн [2].

Згідно з даними Євростату, на кінець 2023 року основними країнами Європейського Союзу, що прийняли одержувачів тимчасового захисту з України, були Німеччина (1 млн 251,25 тис. осіб), Польща (954,80 тис. осіб) і Чехія

(373,04 тис. осіб) [8].

Українські діти зайшли в освітні системи зарубіжних країн і мали пройти процес адаптації, як діти вимушених мігрантів. ЮНЕСКО провело дослідження щодо того, наскільки біженці включені до системи шкільної освіти у 7 країнах: Польщі, Болгарії, Чехії, Молдові, Словаччині, Угорщині, Румунії. Станом на червень 2023 року там приймали 1 902 685 українських біженців [10].

У зв'язку з цим включення дітей з України до місцевих систем освіти стало для урядів країн ключовим питанням, щоб забезпечити інтеграцію та підготовку українських учнів до майбутнього.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У роботі українських учених Н. Ничкало, О. Овчарук, В. Гордієнко, І. Іванюк висвітлено вітчизняні та міжнародні ініціативи щодо освіти тимчасово переселених осіб та українських біженців, що впроваджувались на початку повномасштабного вторгнення [1].

Польські вчені М. Хербст, М. Сітек проаналізували географічні закономірності та місцеві детермінанти залученості учнів з України до системи загальної середньої освіти в Польщі. Зокрема, застосовуючи комп'ютерну геоінформаційну систему та статистичний аналіз до адміністративних даних шкіл і муніципалітетів Польщі, дослідники виявили, що біля 50% українських біженців у школах Польщі – це діти молодшого шкільного віку, тоді як показники для інших вікових груп значно нижчі [7].

Аналіз низки якісних досліджень, проведених у Польщі для виявлення проблем і можливостей інтеграції українських біженців у систему освіти країни, свідчить про наявність низки викликів, ці питання розглядають у дослідженнях Варшавського університету [9], Британської Ради [4].

Дослідження «Перспектива української громади в Польщі», проведене Фондацією розвитку інформаційного суспільства, показало наскільки різноманітні потреби українських дітей і молоді під час навчання в Польщі, а саме: складно вибрати заклад загальної середньої освіти; діти, які навчаються лише дистанційно в українській онлайн-школі, часто стикаються із самотністю, відчуженістю та відсторонюються від стосунків з однолітками; діти, які паралельно опановують польську та українську шкільні програми, виснажені фізично та емоційно; діти молодшого віку втрачають зв'язок із власною мовою; неприйняття або кепкування однолітками у школах є поширеним явищем, потрібна підтримка у міжкультурній освіті та побудові добрих стосунків у групах; діти і підлітки потребують психологічної підтримки через відсутність безпечного місця, власного простору та важкі умови проживання [6].

У дослідженні «Біженці з України в Польщі» організація Amnesty International зазначила, що польські школи відвідує біля 190 тис. українських учнів (дані на лютий 2023 року), а польська система освіти зіткнулася з величезним викликом, бо Міністерство освіти не проводить моніторинг кількості дітей і молоді, які прибули до Польщі з України з 24 лютого 2022 року, які не зараховані до польських закладів освіти. «Міністерство освіти не збирає інформацію про те, скільки біженців шкільного віку з України, які проживають у Польщі, навчаються дистанційно в українській системі освіти. Батьки або особа, яка опікується учнем, зобов'язані подати заяву до гміни, на території якої вони проживають, про те, що учень продовжує навчання в українській системі освіти. Проте практика

показує, що не всі виконують цей обов'язок. Це означає, що ми точно не знаємо, скільки учнів, які втекли до Польщі з України, зараз перебувають поза будь-якою системою освіти» [3].

Метою статті є огляд освітніх можливостей для українських дітей-біженців, створених у місті Варшава, для забезпечення прав дитини на освіту та приклад успішної практики щодо підтримки дітей та їхніх батьків органами місцевого самоврядування. Особливої актуальності здійснений аналіз набуває у контексті подальшої підтримки українських дітей-біженців за кордоном під час війни.

Викладення основного матеріалу. На початку повномасштабної війни в Україні весною 2022 року понад 17000 дітей з України поповнили дитячі садки та заклади загальної середньої освіти Варшави. На кінець грудня 2022 року їхня кількість становила 6 відсотків усіх учнів і вихованців. Діти були зараховані до загальноосвітніх класів або до 124-х підготовчих відділень, які у грудні 2022 року діяли у 72-х школах (60 початкових і 12 середніх шкіл). На той момент мова не йшла про навчання українських дітей відповідно до навчальних програм Польщі, бо це неможливо без знання польської мови. Головним завданням закладів освіти було надати дітям можливість соціалізації та комунікації з ровесниками, надання психосоціальної підтримки. У 2023/2024 навчальному році у варшавських школах і дитячих садках навчається 12645 дітей з України, при цьому для них функціонують 42 підготовчих відділення, де діти вивчають польську мову.

Враховуючи ситуацію, що не всі батьки прийняли рішення віддавати дітей до шкіл, бо знаходились у стані стресу, невизначеності, невпевненості в найближчих планах дій та очікування швидкого повернення додому, місцева влада столиці організувала 48 пунктів дистанційного навчання для учнів, які навчається в українській системі. Ці пункти були розташовані, зокрема, у Палаці молоді, Центрі освіти та розвитку, позашкільних закладах у всіх районах міста. Такі пункти були обладнані ноутбуками, підключеними до Інтернет, а учні навчались під наглядом українських учителів. Діяльність пунктів дистанційної освіти для українських дітей профінансував ЮНІСЕФ з липня 2022 по березень 2023 року. До цього часу більшість батьків визначились зі своїми планами, частина повернулась в Україну, частина поїхала до інших країн, ті, хто вирішив залишитись – віддали дітей на навчання до польської системи освіти.

Важливою роботою є психологічна підтримка українських школярів і батьків, яку надають фахівці у 28-х міських психолого-педагогічних консультаціях Варшави. Майже у половині з них консультації проводяться українською мовою, в інших прийом ведеться, зокрема, англійською мовою. Додаткова психологічна підтримка надається в рамках програми «Мобільний психолог з українською мовою». Команда психологів виїжджає до закладів освіти, надаючи підтримку на місці дітям біженців, які її потребують. Вони проводять психологічні консультації

з батьками, кризове втручання, первинну діагностику, перенаправлення до іншого фахівця.

Служба психологічної підтримки, де працюють психологи з України, яка на нинішній день надала допомогу для 8000 дітей і молоді і біля 2500 батьків, працює в Центрі освіти та розвитку для українських дітей-біженців та їхніх сімей. Важливо, що психологами та вихователями дітей у Центрі працюють лише українські педагогічні співробітники, які в статусі біженців виїхали під час війни. Центр працює з 14 червня 2022 року, завдяки фінансуванню ЮНІСЕФ він був обладнаний меблями, комп'ютерною технікою, навчальними посібниками та іграшками. У Центрі працюють гуртки для дітей молодшого віку, але, перш за все, це простір дистанційного навчання для молоді, яка навчається онлайн в українській системі освіти. У закладі працює інформаційний пункт, де можна дізнатися про освітні пропозиції Варшави та зареєструватися на заняття. Заняття з польської мови, англійської мови, економіки, комп'ютерної грамотності, робототехніки, мистецькі та кулінарні майстер-класи, наукові експерименти з фізики та хімії, краєзнавчі екскурсії по Варшаві, заняття із самозахисту для українських дітей проводять у Центрі неурядові організації. З моменту відкриття на заняттях у Центрі побувало понад 42 тисячі відвідувачів.

Інтеграція українських і польських дітей і молоді є одним з основних завдань, які ставлять перед собою органи місцевого самоврядування Варшави, співпрацюючи з неурядовими організаціями. У період із липня по грудень 2022 року реалізовано 58 проектів громадськими організаціями, до яких долучилося понад 7000 осіб. Зокрема, це освітні, розважальні, спортивні, культурні заходи та заходи зі психологічної підтримки для дітей і молоді, які перебували у пунктах тимчасового розміщення біженців. Із січня по березень 2023 року 15 громадських організацій організували заняття для українських школярів та їхніх варшавських однолітків, метою яких було продемонструвати дітям як важливо вчитися один в одного, щоб охоче допомагати один одному та проводити час разом.

Українські діти та молодь можуть безкоштовно розвивати свої інтереси та таланти разом із польськими ровесниками у багатьох гуртках, що працюють у позашкільних закладах освіти, наприклад, у Палаці молоді, столичному Центрі культурної освіти, Варшавському Молодіжному спортивному центрі «Агрикола». Підтримує дітей дошкільного та молодшого шкільного віку інтеграцією через рух спортивно-освітня програма «Академія Веолія – здоров'я та інтеграція». Вона допомагає з мовною та культурною інтеграцією дітей і забезпечує вчителів готовими до використання навчальними матеріалами. Програма реалізується Фондом Veolia Poland та Фондом V4Sport у співпраці з Управлінням освіти, Управлінням спорту та рекреації міста Варшави та компанією Veolia Energia Warszawa S.A.

Організацію спільних канікул у Варшаві також спрямовано на інтеграцію українських дітей в освітній простір варшавських шкіл. У 2022 році ЮНІСЕФ співфінансував акцію «Спільне варшавське літо», в рамках якої

польські та українські школярі мали змогу скористатися опікою в школах і широким спектром заходів, що доповнювали щорічну акцію «Варшавське літо в місті». Участь для дітей-біженців, які прибули до Польщі після 24 лютого 2022 року, була безкоштовною і нею скористалися 3098 учнів. У 2023 році місто у співпраці з ЮНІСЕФ організувало акцію «Спільна варшавська зима», у якій брали участь 975 дітей з України.

Завдяки фінансовій підтримці ЮНІСЕФ у закладах загальної середньої освіти Варшави працює 40 полікультурних асистентів, які вільно володіють польською та українською мовами. Вони працюють перекладачами і підтримують дітей в адаптації до шкільного середовища, допомагають учням у навчанні.

У 2022 та 2023 роках майже 400 українських учителів були працевлаштовані у міських школах і дитячих садках як асистенти польських учителів (працюючи по 6–8 годин на день). Вони мали допомагати українським учням у навчанні та інтеграції у шкільну спільноту. 300 асистентів учителів були профінансовані Польським центром міжнародної допомоги, решта – ЮНІСЕФ. Крім того, Варшавський центр освітніх і соціальних інновацій (WCIES) організує курси польської мови для українських учителів, курси польської мови як іноземної та української мови для польських учителів; навчання для консультантів, які підтримують українську молодь із питань профорєнтації.

На сайті Управління освіти Варшави створено підсторінку «Освіта. Варшава для України» для інформування батьків українських дітей [5]. На ній міститься актуальна інформація про освітні пропозиції дитячих садків, закладів загальної середньої освіти та просвітницькі заходи, що публікується українською та польською мовами.

Прийняття дітей та молоді з України до шкіл Варшави поставило перед місцевими органами влади багато викликів. Деякі з них були вирішені, тоді як інші вимагають системних змін з боку уряду, серед них:

1. Внесення змін у метод оцінювання знань і надання можливості українській молоді складати польські іспити на атестат зрілості та іспит за восьмий клас, бо наразі вони не мають рівних можливостей у порівнянні з польськими учнями.

2. Розширення критеріїв для працевлаштування вчителів з України та організації для них курсів польської мови. Це могло б вирішити проблему гострої нестачі педагогічних кадрів у варшавських закладах загальної середньої освіти.

3. Посилення психосоціальної підтримки через те, що багато українських учнів та їхніх батьків є травмованими особами, відірваними від свого середовища і потребують інтенсивної підтримки рідною мовою.

4. Розроблення спільно з Міністерством освіти і науки України підходів щодо продовження та завершення освіти для учнів, які навчаються в українській та польській системах освіти.

5. Створення у співпраці з Міністерством освіти і науки України бази даних українських дітей і молоді,

які проживають у певному місті, бо наразі багато учнів перебувають поза межами шкільної системи, зокрема й у Варшаві.

Висновки. Результати дослідження освітніх можливостей для українських дітей-біженців, створених органами місцевого самоврядування у місті Варшава, дозволяють зробити такі висновки.

Для забезпечення прав дитини на освіту, діти з України, які отримали тимчасовий прихисток під час війни, мали можливість продовжити навчання як у польській системі освіти, так і в українській системі освіти. Польща є єдиною країною в Європейському Союзі, яка не вимагала від українських родин обов'язкового відвідування дитьми школи, надаючи можливість зробити вибір і продовжувати онлайн-навчання в українській школі. Вже з вересня 2024 року уряд Польщі офіційно запровадить обов'язкове відвідування закладів загальної середньої освіти в країні для всіх дітей-біженців з України.

Для забезпечення успішної інтеграції українських дітей у місцеве освітнє середовище, органи місцевого самоврядування поєднали зусилля та успішно співпрацюють з неурядовими організаціями, міжнародними організаціями, представниками місцевого бізнесу, що дозволяє забезпечити проведення різноманітних інтеграційних заходів для українських і польських однолітків.

Для збереження ментального здоров'я українських дітей-біженців та їхніх батьків, організовано надання психосоціальної підтримки рідною мовою, що є важливою умовою для створення довіри з фахівцями.

Для створення безпечного освітнього середовища для українських дітей, працевлаштовані в освітні заклади українські асистенти вчителів та полікультурні асистенти.

Для вирішення наявних викликів органи місцевого самоврядування Варшави потребують політичних рішень з боку уряду країни та співпраці з Міністерством освіти і науки України.

Вбачаємо **перспективи подальших розвідок** у вивченні польського досвіду, зокрема, щодо впровадження варшавської моделі підтримки школи та діяльності команди кризових інтервентів для діагностики проблеми і швидкого реагування на кризові ситуації в закладах загальної середньої освіти, забезпечивши зовнішню кризову інтервенцію у важких випадках, пов'язаних із наслідками травми війни у дітей і дорослих.

Список використаних джерел

1. Ничкало Н., Овчарук О., Гордієнко В., Іванюк І. Українська освіта в умовах російської війни: випробування, новий досвід, перспективи. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2022. № 1 (5). С. 7–39. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.7-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.7-39)
2. Регіональне бюро УВКБ ООН для Європи та УВКБ ООН в Україні. Життя на паузі: наміри та перспективи біженців, осіб, що повертаються, та ВПО з України. *Регіональний звіт щодо намірів*. 2024. № 5. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/03/UNHCR-LIVES-ON-HOLD-5-INTENTIONS-OF-REF-REF-RETURNEES-AND-IDPS-FROM-UKR-SUMMARY_UKR.pdf (дата звернення: 19.05.2024)
3. Amnesty International. Podsumowanie rocznego projektu badawczego "Uchodźcy z Ukrainy w Polsce". URL: <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/06/Podsumowanie-rocznego-projektu-badawczego-Uchodzczy-z-Ukrainy-w-Polsce.pdf> (дата звернення: 19.05.2024)

4. British Council. Empowering Education. Understanding Teachers' Needs in Multicultural Classrooms. Warsaw : British Council, 2024. 39 p.
5. Edukacja: Warszawa dla Ukrainy. URL: <https://edukacja.um.warszawa.pl/edukacja-warszawa-dla-ukrainy> (дата звернення: 19.05.2024)
6. Fundację Rozwoju Społeczeństwa. Diagnoza potrzeb dzieci i młodzieży uciekających przed wojną w Ukrainie. Perspektywa społeczności ukraińskiej w Polsce. URL: https://biblioteki.org/publikacje/diagnoza-potrzeb-dzieci-i-młodzieży-uciekających-przed-wojną-w-ukrainie-cz-2-perspektywa-społeczności-ukraińskiej-w-polsce/?fbclid=IwAR0X3S-2S21NWJ7gNyweNujvqQGB9Tiez-V3PAIBk_ffYeaRBhvMBd0GZl8 (дата звернення: 19.05.2024)
7. Herbst M., Sitek M. Education in exile: Ukrainian refugee students in the schooling system in Poland following the Russian-Ukrainian war. *European Journal of Education: Research, Development and Policies*. 2023. Vol. 58, no. 4. P. 575–594. DOI: <https://doi.org/10.1111/ejed.12587>
8. Interfax-Ukraina. Кількість біженців з України зі статусом тимчасового захисту в ЄС у грудні зросла на 37,6 тис. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/965933.html> (дата звернення: 19.05.2024)
9. Środowiskowa pomoc uchodźcom wojennym z Ukrainy. *W stronę środowiskowych usług społecznych*. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2023. S. 223–265.
10. UNESCO. Ukrainian refugees' pathways to inclusion in education: Insights from host countries. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukrainian-refugees-pathways-inclusion-education-insights-host-countries?hub=343> (дата звернення: 19.05.2024)

References

1. Nychkalo, N., Ovcharuk, O., Hordiienko, V., & Ivanyuk, I. (2022). Ukrainianska osvita v umovakh rosijskoi viiny: vyprobuvannia, novyi dosvid, perspektyvy [Ukrainian education in the conditions of the russian war: trials, new experiences, prospects]. *Visnyk kafedry YuNESKO Neperervna profesiina osvita XXI stolittia [UNESCO Chair Journal Lifelong Professional Education in the XXI Century]*, 1 (5), 7-39. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.7-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.7-39) [in Ukrainian].
2. UNHCR Regional Bureau for Europe and UNHCR Ukraine. (2024). Zhyttia na pauzi: namiry ta perspektyvy bizhentsiv, osib, shcho povertaiutsia, ta VPO z Ukrainy [Life on Pause: Intentions and Perspectives of Refugees, Returnees and IDPs from Ukraine]. *Rehionalnyi zvit shchodo namiriv [Regional report on intentions]*, 5. Retrieved from https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2024/03/UNHCR-LIVES-ON-HOLD-5-INTENTIONS-OF-REF-REF-RETURNEES-AND-IDPS-FROM-UKR-SUMMARY_UKR.pdf [in Ukrainian].
3. Amnesty International. (2023). Podsumowanie rocznego projektu badawczego "Uchodźcy z Ukrainy w Polsce". Retrieved from <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/06/Podsumowanie-rocznego-projektu-badawczego-Uchodzczy-z-Ukrainy-w-Polsce.pdf> [in Polish].
4. British Council. (2024). *Empowering Education. Understanding Teachers' Needs in Multicultural Classrooms*. Warsaw: British Council [in English].
5. Edukacja: Warszawa dla Ukrainy. (2024) Retrieved from <https://edukacja.um.warszawa.pl/edukacja-warszawa-dla-ukrainy> [in Polish].
6. Fundację Rozwoju Społeczeństwa. (2023). Diagnoza potrzeb dzieci i młodzieży uciekających przed wojną w Ukrainie. Perspektywa społeczności ukraińskiej w Polsce. Retrieved from https://biblioteki.org/publikacje/diagnoza-potrzeb-dzieci-i-młodzieży-uciekających-przed-wojną-w-ukrainie-cz-2-perspektywa-społeczności-ukraińskiej-w-polsce/?fbclid=IwAR0X3S-2S21NWJ7gNyweNujvqQGB9Tiez-V3PAIBk_ffYeaRBhvMBd0GZl8 [in Polish].
7. Herbst, M., & Sitek, M. (2023). Education in exile: Ukrainian refugee students in the schooling system in Poland following the Russian-Ukrainian war. *European Journal of Education: Research, Development and Policies*, 58 (4), 575-594. DOI: <https://doi.org/10.1111/ejed.12587> [in English]
8. Interfax-Ukraine. (2024). Kilkist bizhentsiv z Ukrainy zi statusom tymchasovho zakhystu v YeS u hrudni zroslo na 37,6 tys. [The number of refugees from Ukraine with temporary protection status in the EU increased by 37.6 thousand in December]. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/965933.html> [in Ukrainian].
9. Środowiskowa pomoc uchodźcom wojennym z Ukrainy. (2023). *W stronę środowiskowych usług społecznych*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 223-265 [in Polish].
10. UNESCO. (2023). *Ukrainian refugees' pathways to inclusion in education: Insights from host countries*. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/articles/ukrainian-refugees-pathways-inclusion-education-insights-host-countries?hub=343> [in English].

Дата надходження до редакції авторського матеріалу 22.05.2024